

द्विदलीय शिंपले शेती (कालवे व शिणाने पालन)

या प्रकल्पात बांबू किंवा जी. आय. पाईप पासून तयार केलेले तराफे खाडीच्या पाण्यात हवाबंद पिंपांच्या सहाय्याने तरंगत ठेवले जातात. या तराफ्यांना मृत कालव्यांचे शिंपले लावलेले दोरखंड बांधले जातात. प्रत्येक दोरखंडाला ५ शिंपले लावले जातात. यानुसार ३०० दोरखंड म्हणजेच १५०० शिंपले एका तराफ्यावर लावले जातात. कालव्यांची पिल्ले (स्पॅट) या मृत शिंपल्यावर येऊन चिकटतात व त्यावर वाढू लागतात. ही पिल्ले चिकटल्यावर ७ ते ८ महिन्यांनंतर त्यातून योजनेतील लाभार्थीना कालव्यांचे उत्पादन मिळते.

एका कालवेपालन प्रकल्पाची (बांबू तराफा) एकूण अंदाजित रक्कम रू. ३८ हजार इतकी आहे.

सद्य परीस्थितीमध्ये शिणाने किंवा काकई (पर्ना विरीडिस, *Perna viridis*) पालनासाठी २.५-३ सेमी आकाराचे बीज किंवा बीज लागलेले दोर केरळ राज्यामधून आणले जातात. एका तराफ्यावर २००-३०० दोर लावले जातात.

एका शिणानेपालन प्रकल्पाची (जी. आय पाईप तराफा) एकूण अंदाजित रक्कम रू. ७९ हजार इतकी आहे.

कालव्याचे दोर

शिणान्याचे दोर

विक्रीयोग्य
कालवे

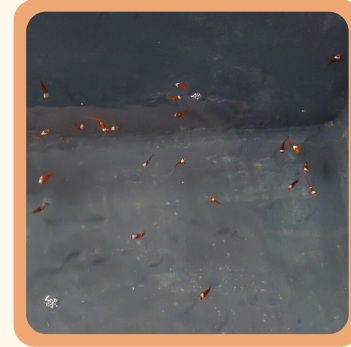
विक्रीयोग्य
शिणाने

शोभिवंत मत्स्यपालन

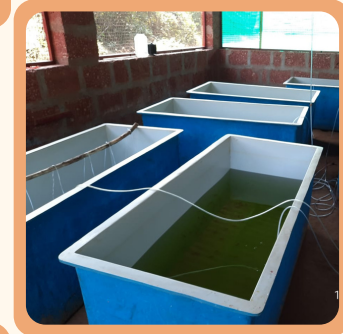

कांदळवन प्रतिष्ठानातर्फे खाऱ्या पाण्यातील शोभिवंत मत्स्यपालनाकरिता बाजारात सर्वाधिक मागणी असलेल्या 'क्लाऊन फिश' जातीच्या माशांचे उबवणी केंद्र ऐरोली, नवी मुंबई येथे स्थापन करण्यात आले आहे. या केंद्रामध्ये विविध जातींच्या क्लॉऊन फिश माशांची पैदास केली जाते. या केंद्रामधून गावातील स्वयं-सहायता समूहांना लहान आकाराचे (१.५-२ सेमी) मासे देण्यात येतात. या समूहांतर्फे माशांचे २ महिन्यांकरिता संगोपन करण्यात येते जेणेकरून ते विक्रीयोग्य होतील.

या प्रकल्पाची एकूण अंदाजित रक्कम रू. ७.३५ लाख इतकी आहे.

उबवणी केंद्रातील
शोभिवंत
माशांची पिल्ले

शोभिवंत मासे
पालन प्रकल्प

विक्रीयोग्य मासे

कांदळवन निसर्ग पर्यटन

कांदळवन प्रतिष्ठानाने कांदळवन क्षेत्रातील निसर्ग पर्यटनाकरिता योग्य अश्या जागांची निवड केली आहे. ज्यात रत्नागिरीचे सोनगांव व आंजर्ले तसेच रायगडमधील काळिंजे गावाचा समावेश आहे. या अंतर्गत बोट सहल, कांदळवन कयाकिंग, पक्षी निरीक्षण, कांदळवनांमधील जैवविविधतेची माहिती, कासव जत्रा, तारे दर्शन, इ. उपक्रम राबवण्यात येत आहेत. त्यासोबतच पर्यटकांसाठी जेवण व न्याहारीची सोय लाभार्थींकरवी करण्याची योजना आहे.

कांदळवन बोट सफारी

कांदळवन सहल

कांदळवन कयाकिंग

तारे दर्शन / स्टार गेझिंग

कांदळवन संरक्षण आणि उपजिविका निर्माण योजना

कांदळवन कक्ष, मुंबई आणि कांदळवन प्रतिष्ठान,
महाराष्ट्र

३०२, ३ रा मजला, वेकफिल्ड हाउस, बलार्ड ईस्टेट,
ब्रिटानिया आणि कं. रेस्टॉरंटच्या वर, फोर्ट, मुंबई- ०१

दूरध्वनी क्र.: ०२२-२२६९४९८४/८५

वेबसाईट: mangroves.maharashtra.gov.in

ई-मेल: mangrovesfn@gmail.com

कांदळवने - एक वरदान

महाराष्ट्रास ७२० कि.मी.चा समुद्रकिनारा लाभला असून त्यावरील अंदाजे ३२,००० हेक्टर क्षेत्रावर कांदळवने आहेत. ज्यात कांदळवनाच्या २० प्रजाती आढळून येतात. ही वने किनारी प्रदेशांचे त्सुनामी, समुद्री वादळे व जमिनीची धुप यांपासून संरक्षण करतात. या वनांची कार्बन डायऑक्साईड शोषण्याची क्षमता इतर वनांपेक्षा ६ पटीने अधिक आहे. मासे, कोळंबी, खेकडे, इ. साठी ही वने प्रजनन व संगोपन केंद्र आहेत त्यामुळे मच्छिमारांकरीता वरदान आहेत.

कांदळवन कक्ष व कांदळवन प्रतिष्ठानाबाबत...

राज्यातील कांदळवनांचे संरक्षण व संवर्धन करण्याच्या दृष्टीने राज्याच्या वनविभागांतर्गत कांदळवन कक्षाची निर्मिती सन २०१२ ला करण्यात आली. या कक्षाने कांदळवन संरक्षण, अवनत कांदळवनांचे पुनरुज्जीवन व तटीय क्षेत्रात राहणाऱ्या लोकांसाठी शाश्वत उपजिविका निर्माण करण्याच्या दृष्टीने काही पथदर्शी कार्यक्रमांना सुरवात केली. या कामांचा विस्तार वाढवण्याच्या दृष्टीने २०१५ रोजी कांदळवन प्रतिष्ठानाची स्थापना करण्यात आली.

योजनेची पार्श्वभूमी

कांदळवन कक्षाने राबवलेल्या प्रायोगिक उपजिविका प्रकल्पांना उत्तम यश मिळाले. या प्रकल्पांचा विस्तार वाढवल्यास कांदळवनांचे संरक्षण होऊन त्यावर अवलंबित स्थानिकांना उपजिविकेची शाश्वत साधने तयार होण्यास मदत होईल. या अनुषंगाने महाराष्ट्र शासनाने महसूल व वन विभागांतर्गत 'कांदळवन संरक्षण व उपजिविका निर्माण योजना' (शासन निर्णय क्रमांक एस-१०/२०१७/प्र.क्र.६३/फ-३) २० सप्टेंबर, २०१७ पासून घोषित केली.

योजनेची उद्दिष्टे

१. खाजगी, शासकीय व सामुहिक कांदळवन क्षेत्रांचे नियोजनबद्ध संरक्षण व संवर्धन
२. वन विभाग व स्थानिक जनता यांच्यातील सहजीवन वाढवणे व शासनाच्या विविध विभागांच्या योजनेतील तरतुदींची सांगड (Convergence) घालणे.
३. कांदळवनांवर अवलंबित ग्रामस्थांचे समूह तयार करून कांदळवन सह-व्यवस्थापन समिती गठीत करणे, तेथील संस्थांशी करारनामे करणे, सदर क्षेत्राचा सूक्ष्म व्यवस्थापन आराखडा (Micro Plan) तयार करणे, सदर समुहांना आवश्यक प्रशिक्षण देणे.
४. योजनेच्या माध्यमातून प्राप्त होणारे उत्पन्न वन संवर्धन व समुहाच्या विकासासाठी वापरणे.

कांदळवन सह-व्यवस्थापन समितीची नोंदणी सोसायटीज् रजिस्ट्रेशन ॲक्ट, १८६० अंतर्गत करण्यात येते.

कांदळवन सह व्यवस्थापन समितीची कर्तव्ये :-

१. गावातील कांदळवन क्षेत्रासाठी सूक्ष्म आराखडा तयार करणे.
२. कांदळवनांचे संरक्षण व संवर्धन करणे.
३. कांदळवन क्षेत्राचे सीमांकन करणे.
४. आवश्यकता असल्यास कांदळवनांसाठी कुंपण उभारणे.
५. कांदळवन रोपवन व नैसर्गिक पुनःनिर्मिती बाबत कामे करणे.
६. कांदळवनांवर उर्जेसाठी अवलंबून असलेल्या कुटुंबांना स्वयंपाकाचा गॅस (L.P.G) व सौर उत्पादने यांचा पुरवठा करणे.

प्राधान्य क्रमाने पात्र लाभार्थी

१. एक एकरपेक्षा कमी कांदळवन क्षेत्र धारण करणाऱ्या व्यक्ती
२. एक एकरपेक्षा जादा कांदळवन क्षेत्र धारण करणाऱ्या व इतर योजनांच्या लाभार्थी नसलेल्या व्यक्ती
३. मच्छिमार समाजातील महिला व पुरुष
५. स्वयंसहाय्यता गट
६. इतर भूमिहीन व्यक्ती
७. कांदळवन क्षेत्रातील सीमांकित (Marginal) शेतकरी

सदर योजनेकरीता कांदळवन कक्ष, वन विभाग ही प्रमुख अंमलबजावणी यंत्रणा असून संबंधित जिल्ह्याचे उपवनसंरक्षक / विभागीय वन अधिकारी हे समन्वयक असतील.

सामुहिक प्रकल्प

सदर प्रकल्पांसाठी शासन व स्वयंसहाय्यता गट यांच्या सहभागाचे प्रमाण ९०%:१०% असे राहिल.

खाजगी प्रकल्प

सदर प्रकल्पांसाठी शासन व वैयक्तिक लाभाच्या व्यक्ती यांच्या सहभागाचे प्रमाण ७५%:२५% राहिल.

खेकडा पालन

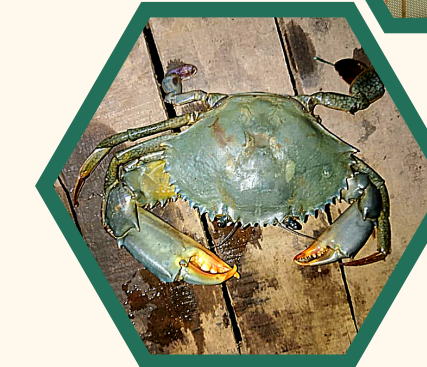
कांदळवन प्रतिष्ठानामार्फत खेकड्यांच्या पिल्लांची खरेदी राजीव गांधी जलकृषी केंद्रातून केली जाते. खेकडा पालनासाठी हिरवा खेकडा (सिल्ला सेराटा *Scylla serrata*) हा जास्त फायदेशीर आहे. ही पिल्ले संगोपन तलावांमध्ये २ महिन्यांसाठी वाढविली जातात. त्यांचे वजन ५० ग्रॅम पर्यंत वाढल्यानंतर योजनेतील लाभार्थींना ही पिल्ले कांदळवनांमध्ये बारीक जाळीने तयार केलेल्या कुंपणांमध्ये ७ ते ८ महिन्यांकरिता वाढवायला दिली जातात. या कालावधीनंतर हे खेकडे साधारणतः ५०० ग्रॅम किंवा अधिक वजनाचे होऊन विक्री योग्य बनतात.

या प्रकल्पाची एकूण अंदाजित रक्कम रू. ५.६० लाख इतकी आहे.

संगोपन तलाव

खेकडा पालनाकरीता कांदळवनातील कुंपण

विक्रीयोग्य खेकडा

पिंजरा मत्स्यशेती

या प्रकल्पात जिताडयाची (लेटस कॅलकॅरिफर, *Lates calcarifer*) पिल्ले (२-३ सेमी आकार) भारतीय कृषी अनुसंधान परिषद - राष्ट्रीय खारा जलजीव अनुसंधान संस्थान, तामिळनाडू किंवा राजीव गांधी जलकृषी केंद्र, तामिळनाडू या संस्थांमार्फत लाभार्थींना दिली जातात. लाभार्थी या पिल्लांची वाढ संगोपन तलावात हापांचा उपयोग करून करतात. या पिल्लांचा आकार ९-१० सेमी झाल्यावर या माशांना खाडीतील तरंगत्या पिंजऱ्यांमध्ये ठेवले जाते. ७ ते ८ महिन्यांनंतर पिंजऱ्यातील हे मासे साधारणतः १ कि.ग्रॅम पर्यंत वजनाचे होऊन विक्रीयोग्य होतात.

तसेच, काळुंदर (एट्रोप्लस सुराटेंसिस, *Etroplus suratensis*) माशांची पिल्ले (२-३ सेमी आकार) संगोपन तलावात वाढवून ६-७ सेमी आकारची झाल्यावर पिंजऱ्यांमध्ये सोडण्यात येतात. ७ ते ८ महिन्यांनंतर पिंजऱ्यातील हे मासे साधारणतः २००-२५० ग्रॅम वजनाचे होऊन विक्रीयोग्य होतात.

या प्रकल्पाची (४ पिंजरे) एकूण अंदाजित रक्कम रू. १० लाख इतकी आहे.

हापे लावलेला संगोपन तलाव

खाडीतील तरंगते पिंजरे

विक्रीयोग्य मासे